

Nr 15

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående upplåtande av kyrka för annat ändamål än gudstjänst.

Första lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 111 i första kammaren av herr *Persson, Einar*, och herr *Andersson, Birger*, samt nr 139 i andra kammaren av herr *Persson* i Tandö. I motionerna, vilka är likalydande, hemställes, att riksdagen måtte besluta att upplåtelse av kyrka för annat ändamål än gudstjänst överlåtes på församlingens kyrkoråd samt att vederbörande riksdagsutskott måtte utarbeta härför erforderlig lagtext.

Beträffande skälen för den gjorda hemställan får utskottet hänvisa till motionerna.

Gällande rätt m. m.

Kyrkorådet utgör det centrala organet för förvaltningen av den egendom som tillhör församlingen eller lokalkyrkan. I denna egenskap har kyrkorådet icke blott att taga befattning med de med förvaltningen sammanhängande ekonomiska frågorna utan även att förfoga över egendomen, och härtill hör bland annat att bestämma om egendomens upplåtande. Såvitt gäller upplåtelse av församlingskyrkan föreligger emellertid enligt rådande uppfattning avsevärda inskränkningar i kyrkorådets befogenheter, i det att det anses i princip tillkomma pastor och icke kyrkorådet att bestämma över dispositionen av kyrkorummet. Med pastor har i förevarande hänseende av ålder avsetts kyrkoherden. Numera torde dock i allmänhet — åtminstone i vad angår annexförsamling — därmed förstås också annan i kyrkan tjänstförrättande präst.

Att kyrkans användande för gudstjänst och andra kyrkliga förrättningar, vilka det åligger prästerskapet i församlingen som en tjänsteplikt att fullgöra, icke kan vara beroende av något medgivande från församlingens sida synes vara självfallet med hänsyn till den skyldighet församlingen har att svara för alla därmed förenade kostnader.

Om kyrkas upplåtande vid s. k. borgerlig begravning finns ett stadgande meddelat i 10 § lagen den 25 oktober 1957 om jordfästning m. m. Där stadgas sålunda att för jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans må kyrkorum upplåtas, »om särskilda skäl därtill äro».

Frågan om kyrkas upplåtande i andra fall är däremot icke reglerad ge-

nom några uttryckliga bestämmelser. Enligt hävdvunnen sed upplåtes emellertid kyrka även för andra än i jordfästningslagen avsedda förrättningar liksom för åtskilliga sammankomster, varvid ändamålet med förrättningen eller sammankomsten kan vara av religiös karaktär eller av mera allmänt kulturell eller social natur.

Bestämmelser om vilken myndighet som äger besluta om kyrkas upplåtande i de särskilda fallen saknas för närvarande över huvud taget. Pastors allmänt antagna rätt att disponera över kyrkan grundas enbart på hävd och sedvänja.

Beslutanderätten beträffande domkyrkas användande vid förrättningar där biskopen framträder som stiftschef lärers anses tillkomma biskopen själv. I övrigt torde i avsaknad av positiva föreskrifter spörsmålet om dispositionsrätten böra ses på samma sätt som beträffande församlingskyrkorna; denna rätt utövas sålunda i princip av domprosten såsom pastor i domkyrkoförsamlingen.

Historik m. m.

Frågan om kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst, utan speciell anknytning till spörsmål rörande s. k. borgerlig begravning, har vid skilda tillfällen varit föremål för *riksdagens* behandling. Sålunda väcktes år 1910 en motion (II: 191) med hemställan om utredning rörande kyrkornas upplåtande för folkbildningsarbetet samt påföljande år en motion (II: 55) med hemställan om utredning rörande ägande- och dispositionsrätten till församlingarnas kyrkor. Motionerna, vilka tillstyrktes vid utskottsbehandlingen, ledde icke till någon riksdagens åtgärd, enär kamrarna vid båda tillfällena stannade i olika beslut.

Vid 1931 års riksdag väcktes i första kammaren en motion (nr 198) om utredning och förslag rörande kyrkors upplåtande för frikyrkliga samfunds gudstjänster och andaktsövningar. Första kammarens första tillfälliga utskott (utl. nr 9) fann, att något behov av en reform i föreslagen riktning icke förelåg, och hemställde därför att motionen icke skulle föranleda någon kammarens åtgärd. Detta blev också kammarens beslut.

Vid 1944 års riksdag framställdes en interpellation till chefen för ecklesiastikdepartementet i anledning av en händelse, vid vilken präst förbjudit införande av vissa fanor och samlingstecken i kyrkan vid kyrklig begravning. I interpellationssvaret uttalades bl. a., att det enligt hävdvunnen ordning ankom på pastor att bestämma om kyrkas upplåtande för gudstjänständamål och att pastor därvid torde äga både rätt och plikt att tillse, att därvid ej något förekom, som vanhelgade kyrkan. Det underströks emellertid, att pastor icke ägde förfara godtyckligt utan handlade under tjänsteansvar och att rättelse borde kunna vinnas, om pastor förbjöd en sak som ej kunde anses vanhelga kyrkorummet.

Frågan om upplåtande av kyrka för annat ändamål än gudstjänst framfördes även vid 1945 års riksdag. I en motion (II: 41) påyrkades sådan ändring i gällande lagstiftning att »rådande missförhållanden i fråga om kyrkas upplåtande undanröjes». Motionären ifrågasatte, huruvida ej bestämmanderätten borde överflyttas från församlingens kyrkoherde till kyrkofullmäktige eller kyrkostämma eller till kyrkorådet. Motionen behandlades av första lagutskottet, som i sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 42) föreslog att frågan om upplåtande av kyrka för annat ändamål än gudstjänst utreddes. Den av riksdagen begärda utredningen resulterade emellertid ej i ny lagstiftning.

Tanken på lagstiftning om kyrkas upplåtande för andra utomkyrkliga ändamål än borgerlig begravning har ånyo tagits upp av 1951 års kyrkomöteskommitté, vilken i sitt år 1955 avgivna betänkande om kyrkomötets grundlagsenliga befogenheter m. m. (SOU 1955:47) framhållit såsom sin mening, att det vid en blivande kodifiering av kyrkolagen förtjänade att övervägas, huruvida icke en lagstiftning härom borde komma till stånd.

I ett utkast till vad en ny kyrkolag bör innehålla anför kommittén till spørsmålet om byggande samt vård och förvaltning av kyrkor bl. a., att frågor om upplåtande av kyrka kan ha stor praktisk betydelse icke minst i bygder, där tillgång saknas till andra lokaler, som kan rymma ett större antal personer. Kommittén finner, att i dessa frågor vitt skilda uppfattningar råder samt att fasthet och stadga i praxis därför synes kunna vinnas endast genom lagstiftning. Kommittén påpekar att det för övrigt förefaller oegentligt att upprätthålla en lagregel om kyrkas användande vid utomkyrklig begravning men överlämna åt praxis att avgöra, när kyrka eljest får upplåtas för utomkyrkliga ändamål. Kommittén understryker som sin åsikt, att ett sådant förhållande är ägnat att leda till en alltför ojämn och otillfredsställande praxis i frågor om kyrkas upplåtande för andra utomkyrkliga förrättningar och sammankomster än borgerlig begravning. Det ligger i sakens natur att lagregler i ämnet — grundade på hänsyn till kyrkorummets religiösa helgd men med förståelse för de allmänna intressen som här gör sig gällande — måste bli allmänt hållna. Det oaktat torde sådana enligt kommitténs åsikt äga sitt värde som uttryck för lagstiftarens uppfattning i vilken anda hit hörande frågor skall bedömas. Givetvis måste, slutar kommittén, eventuell lagstiftning även reglera vem som äger beslutanderätt i dessa frågor.

Församlingsstyrelsekommittén uttalar i sitt betänkande »Församlingslag» (SOU 1957: 15), att den för sin del anser det — i överensstämmelse med vad 1945 års riksdag samt kyrkomöteskommittén framhållit — från skilda synpunkter vara av värde att reglerna för kyrkas upplåtande ordnas genom lagstiftningen. Bedömes spørsmålet om egendomens användning från rent kom-

munalrättslig synpunkt, framstår det enligt kommitténs mening såsom principiellt riktigast att i kyrkorådets allmänna förvaltningsbefogenheter inbegripa rätten att bestämma om dispositionen över såväl församlingskyrkan som andra gudstjänstlokaler. Kommittén förklarar sig nämligen anse, att det i princip icke finns anledning att i dessa hänseenden göra någon åtskillnad i förhållande till vad som gäller beträffande övrig egendom som ligger under församlingens vårdnad.

När fråga blir om upplåtelse av själva kyrkorummet är kommittén medveten om att de kommunalrättsliga synpunkterna likväl ej gärna kan få anses ensamma avgörande. En speciell hänsyn synes självfallet böra tagas till den religiösa helgd, som är knuten till kyrkorummet och vissa av dess inventarier genom deras invigning för kyrkligt bruk. Härav kompliceras spörsmålet i denna del. Det torde enligt kommitténs åsikt vara kravet på denna särskilda hänsyn som — jämte avsaknaden över huvud taget av tydliga föreskrifter rörande upplåtelseförfarandet — främst bidragit till att den för pastor från äldre tid hävdade ensambestämmanderätten alltjämt i tvistiga fall upprätthållits i praxis, oaktat de generella förvaltningsbefogenheter som tillkommer kyrkorådet enligt församlingsstyrelselagen. Kommittén understryker därför att frågan om kyrkorummets upplåtande ej lär kunna helt jämföras med frågan om handhavandet av övrig församlingens egendom utan delvis har sådan kyrkorättslig innebörd, att hinder måste anses föreligga att i allo reglera den i kommunallags ordning. Frågan kan alltså enligt kommitténs åsikt ej slutligt lösas i samband med nu åsyftad revision av församlingsstyrelselagstiftningen.

Kommittén finner det naturligt att pastor tillerkännes en obestridd rätt att — utan föregående hänvändelse till församlingen eller något dess organ — förfoga över kyrkorummet med dess inventarier såväl för gudstjänsthållningen som för alla särskilda på honom i tjänsten ankommande kyrkliga förrättningar såsom dop, konfirmation, vigsel och jordfästning. Denna pastors rätt, varom uttryckligt stadgande för närvarande saknas, bör enligt kommitténs mening i tydlighetens intresse komma till klart uttryck i härför meddelade författningsbestämmelser.

Härefter betonar kommittén att frågan om dispositionen över kyrkorummet dock har en vidare aspekt, nämligen beträffande dels förutsättningarna för dess upplåtande för andra ändamål än nyssnämnda prästerliga tjänsteförrättningar, dels bestämmanderätten för dylika fall. Kommittén påminner därvid om det specialfall av sådan upplåtelse som redan nu regleras genom jordfästningslagens stadgande om möjlighet till kyrkas upplåtande i anslutning till s. k. borgerlig begravning. Härutöver finns, erinrar kommittén vidare, ingen som helst reglering som ger direkt ledning för avgörande i vad mån kyrkan i en församling må upplåtas för att tillgodose tillfälliga behov av samlingslokaler för mer eller mindre profana sammankomster eller

dylikt. Kommittén framhåller också kyrkomöteskommitténs uttalande om önskvärdheten av lagstiftning som reglerar hithörande förhållanden samt denna kommittés påpekande av det oegentliga med en lagregel om kyrkans användande vid utomkyrklig begravning, medan åt praxis överlämnas att avgöra när kyrkan eljest får upplåtas för utomkyrkligt ändamål.

Enligt 51 § i kommitténs förslag till församlingslag skall det ankomma på kyrkorådet att leda förvaltningen av församlingens angelägenheter och förvalta lokalkyrkans och församlingens egendom. Denna bestämmelse vill kommittén giva bl. a. den innebörden, att det i princip skall tillkomma rådet att bestämma om kyrkorummets upplåtande för andra än tidigare nämnda prästerliga tjänsteförrättningar. Rådet är dock enligt vanliga kommunalrättsliga regler bundet av vad församlingens representativa organ kan besluta samt måste vidare visa tillbörlig hänsyn för den helgd, som tillkommer kyrkorummet såsom ett för svenska kyrkans gudstjänster invigt rum. Kommittén har också förutsatt, att kyrkorådet flerstädes kommer att delegera sin bestämmanderätt till pastor.

Det är enligt kommitténs uppfattning synnerligen önskvärt att genom särskild lagstiftning de ytterligare bestämmelser blir meddelade som prövas påkallade. Kommittén anser denna särskilda lagstiftning böra genomföras utan avbidan på en framtida kodifiering av kyrkolagen och detta oavsett om lagstiftningen i fråga befinner sig i kyrkolags ordning eller annorledes. Kommittén hemställer fördenskull att Kungl. Maj:t vidtar åtgärder för åstadkommande snarast av dylik speciallagstiftning.

Utskottet

Beträffande kyrkas upplåtande vid så kallad borgerlig begravning finnes i 10 § lagen den 25 oktober 1957 om jordfästning m. m. stadgat, att för jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans må kyrkorum som invigts för svenska kyrkans gudstjänst upplåtas, om särskilda skäl därtill är. Frågan om kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst är i övrigt icke reglerad i några uttryckliga bestämmelser. Enligt hävdvunnen sed upplåtes emellertid kyrka även för andra än i jordfästningslagen avsedda förrättningar, liksom för åtskilliga sammankomster, varvid ändamålet med förrättningen eller sammankomsten kan vara av religiös eller mera allmänt kulturell eller social karaktär.

Bestämmelser om vilken myndighet som äger besluta om kyrkas upplåtande i de särskilda fallen saknas för närvarande. Av ålder gäller emellertid den praxis, att beslutanderätten tillerkännes vederbörande pastor.

I förevarande motioner föreslås, att riksdagen skall besluta om överförande på församlingens kyrkoråd av rätten att upplåta kyrka för annat ändamål än gudstjänst.

Frågan om upplåtande av kyrka för annat ändamål än gudstjänst upptogs till behandling i samband med förarbetena till den lag om församlingsstyrelse, varom proposition avses skola föreläggas riksdagen under innevarande år. Enligt vad utskottet inhämtat torde den i motionerna berörda frågan icke komma att närmare behandlas i nämnda proposition utan i ett senare sammanhang. Emellertid har inom ecklesiastikdepartementet utarbetats förslag till särskild lag i ämnet, innebärande att befogenheten att besluta om upplåtelse av kyrkorum för andra än kyrkliga ändamål i princip anförtros åt kyrkorådet. Efter remissbehandling bearbetas förslaget för närvarande inom departementet.

Under angivna förhållanden anser utskottet något riksdagens initiativ i det med motionerna avsedda syftet icke vara påkallat.

På grund härav får utskottet hemställa, att förevarande motioner, I: 111 och II: 139, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 28 februari 1961

På första lagutskottets vägnar:

EMIL AHLKVIST

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Per Olofsson, Nyström, Erik Svedberg, Svanström, Arvidson, Nyman och Hilding; samt

från andra kammaren: fru Johansson, herrar Östrand, Keijer, Zetterberg, Källstad, Larsson i Norderön, Martinsson och fru Lidman-Frostenson.